

**ЭКАНАМІЧНАЯ ПАЛІТЫКА ГЕРМАНІІ НА АКУПАВАНЫХ БЕЛАРУСКІХ ЗЕМЛЯХ
ПАДЧАС ПЕРШАЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ**

М.В. Цуба

Палескі дзяржаўны ўніверсітэт, OljaDom@rambler.ru

У выніку ваенных дзеянняў летам і восенню 1915 г. істотная частка заходніх беларускіх зямель з гарадамі Брэст–Літоўск, Гродна, Баранавічы, Пінск, Кобрын, Пружаны, Наваградак, Ліда, Ашмяны, Ваўкавыск, Слонім, Смаргонь і інш. апынуліся пад нямецкай акупацыяй (пад германскай акупацыяй знаходзілася больш за 50 тыс. км² сучаснай тэрыторыі Рэспублікі Беларусь або 25 % агульнай яе плошчы).

Заходняя Беларусь разам з Літвой і Курляндыяй былі падпарадкаваныя вярхоўнаму камандванню на Усходзе («Ober Ost»). Іерархію акупацыйных улад тут узначальваў галоўнакамандуючы Усходняга фронту П. Гіндэнбург і начальнік штаба Усходняга фронту Э. Людэндорф. Ва ўпраўленні «Обер Оста» (знаходзілася ў Коўна (Каўнас), з студзеня 1917 – у Беластоку) было створана 12 аддзелаў з нямецкай, беларускай, польскай, літоўскай і яўрэйскай секцыямі. Да эканамічнага кірунку адносіліся аддзелы – фінансаў, гандлю і прамысловасці, сельскай і лясной гаспадаркі. Усе ключавыя пасады ў адміністрацыйным апарате «Обер Оста» займалі немцы. Для кіраўніцтва толькі адной акругай Беласток – Гродна з другой паловы 1915 па 1918 гг. было прыцягнута 2392 германскіх чыноўніка [1, акр. 401].

Заходнія беларускія землі знаходзіліся на працягу амаль усяго 1915 г. у зоне баявых дзеянняў і былі падвергнуты найбольш шырокаму спусташэнню. Разбурэнні, бежанства, эвакуацыя, прымусовае высяленне, эпідэміі прывялі да значнага скарачэння як гарадскога, так і сельскага насельніцтва. У Брэст – Літоўску ў 1913 г. пражывала 60 тыс. чалавек, а спачатку 1916 г. засталася толькі 15 тыс. чалавек. Адпаведна ў Гродна да вайны пражывала 43,5 тыс. чалавек, падчас акупацыі 24,5 тыс. Палову даваеннай колькасці складала насельніцтва Смаргоні, Крэва, Шчучына, Зэльвы,

Жабінкі, Драгічына, Іванава і інш. гарадоў і мястэчак. Таксама паменшылася і доля сельскага насельніцтва: у Гродзенскім павеце – з 247,3 тыс. да 70,8 тыс., у Лідскім – з 205,8 тыс. да 33,8 тыс. чалавек [2, с. 15]. Шматлікія населеныя пункты ў сельскай мясцовасці наогул перасталі існаваць.

Нягледзячы на развал эканомікі і велізарныя складанасці ваеннага часу, у якіх апынулася беларускае насельніцтва «Обер Оста», германскае камандаванне на захопленых землях ўстанавіла жорсткі ваенна – паліцэйскі рэжым. Згодна з загадам П. Гіндэнбург, стаўка рабілася на максімальную эксплуатацыю прыродных і людскіх рэсурсаў, акупаваных Германіяй беларускіх зямель. Сцверджалася, што ў першую чаргу «павінны ўлічвацца нямецкія інтарэсы: гэта дэмантаж і вываз абсталявання, пастаўка прадуктаў харчавання і сыравіны ў Германію, ўтрыманне і забеспячэнне ўсім неабходным акупацыйных войскаў». І толькі затым мясцоваму насельніцтву прадпісвалася «задавальняць свае гаспадарчыя патрэбы». З першых дзён акупацыі германскія ваенныя ўлады прыступілі да выканання пастаўленай мэты і «ліквідацыі слядоў разбурэння» беларускіх гарадоў. Гэтыя задачы вырашаліся вельмі своеасабліва: абшуквалі будынкі дамоў і руіны. Усё, што мела хоць нейкую каштоўнасць, сартавалі, грузілі ў вагоны і адпраўлялі ў Германію. Пасля «ачысткі» ад матэрыяльных каштоўнасцяў таго ці іншага горада, прыступалі да разборкі пашкоджаных будынкаў і вывазу цэгля па тым жа маршруце.

Прамысловыя прадпрыемствы дэмантаваліся, а іх абсталяванне адпраўлялі ва Усходнюю Прусію. Такім чынам была вывезена асноўная частка абсталявання з Гродзенскіх тытунёва-махоркавай фабрыкі і акцыянернага таварыства «Шарашэўскай і К», і «Нёман», пінскага суднабудайнічага завода, запалкавай фабрыкі Гальперына і скірумонтаўскай суконнай фабрыкі, лідскіх піўзавода Папільмэйстэра, ваўкавыскага цэментнага завода, брэсцкага прадпрыемства, пабудаванага штабс-капітанам В.М.Дагадзіным па выпуску халадзільнікаў, слонімскай суконнай фабрыкі і інш.

Асабліва прыбытковым аб'ектам эксплуатацыі для Германіі быў беларускі лес. Для арганізацыі апрацоўкі леса і вывазу піламатэрыялаў акупацыйныя ўлады стварылі адмысловую сістэму кіраўніцтва, аўтаномную ў дачыненні да мясцовых ваенна-адміністрацыйных органаў. Цэнтр якой знаходзіўся пры штабе «Обер Оста» і меў у сваім падпарадкаванні 42 ваенна-лясныя інспекцыі. Уся акупаваная тэрыторыя Беларусі была пакрыта мноствам лесапільных і дрэваапрацоўчых заводаў. Самым прывабным месцам з'яўлялася Белавежская пушча, лес якой ацэньваўся нямецкім кіраўніцтвам у 700 – 800 млн. марак. Да канца 1916 г. у Белавежскай пушчы на поўную магутнасць працавалі прывезеныя сюды з іншых месцаў акупаванай тэрыторыі сем лесапільных і шпалапрапітачных заводаў, мноства смалакурных і шкіпінаравых прадпрыемстваў, вялікая колькасць розных дробных вытворчасцяў. Да гэтага ж часу ў пушчы было нарыхтавана 68,6 тыс. куб. м. хвой, 51,7 тыс. куб. м. бярозы, дуба і іншых парод. Толькі з кастрычніка 1916 – сакавік 1917-га для патрэб Германіі было нарыхтавана ў Белавежскай пушчы дзелавой драўніны на 12.2 млн. марак [3, с. 120].

Улады «Обер Оста», кіруючыся інтарэсамі Германіі, рабілі пэўныя спробы па рэстаўрацыі некаторых гаспадарчых прадпрыемстваў на акупаванай тэрыторыі і ўводзілі ў дзеянне новыя аб'екты, неабходныя для ваенных мэтаў. Напрыклад, аднавіла сваю працу Ружанская суконная фабрыка ў Кобрынскім павеце, прыступіла да выпуску запалак Пінская фабрыка Гальперына. Пачалі выпускаць прадукцыю заснаваныя немцамі ў Пінску, Кобрыне, Пружанах фабрыкі мармеладу і кансерваў. Была праведзена рэканструкцыя некаторых шляхоў зносін (у прыватнасці, дарога Гродна – Ліда). У прыфрантавай паласе пачалі працаваць невялікія прадпрыемствы па вырабе калючага дроту, майстэрні па рамонце зброі і ваеннай амуніцыі.

Бясконцыя рэквізіцыі на захопленых беларускіх землях ўжывала і нямецкая адміністрацыя. Для патрэбаў кайзераўскай арміі, паводле матэрыялаў Расійскай надзвычайнай следчай камісіі (1917 г.): « ... Акупанты сілай зброі забіралі ў сялян жывёлу, птушку, канфіскоўвалі вопратку, абутак, фураж, прадукты харчавання, прымушалі выконваць абозную службу ... ». Так, у акрузе Беласток – Гродна з ліпеня 1916 года па люты 1917 г. немцы рэквізавалі 10,5 тыс. коней. У красавіку 1917 г. з гэтай жа акругі ў Германію было вывезена 30 тыс. т. насеннага збожжа.

Усё насельніцтва абавязана было выконваць розныя работы для нямецкіх войскаў, а таксама плаціць штрафы і падаткі. Па прызнанні нямецкага камандавання вялікая колькасць штрафаў «несла ў сабе багатую крыніцу прыбытку» [4, с. 602]. Практыкавалася спаганне з насельніцтва грашовых кантрыбуцый – штрафаў за пэўныя парушэнні і самае нязначнае непадпарадкаванне (за ўтойванне звестак аб уцёках ваеннапалонных, за ўзнікненне пажару, за ўхіленне ад паставак і г.д.). Нямецкія акупацыйныя ўлады распрацавалі шырокую сістэму падаткаў, згодна з якой падаткі спаганяліся з усяго насельніцтва на захопленых землях ва ўзросце ад 15 да 60 гадоў. Падатак збіраўся

з рэкламных плакатаў, забаўляльных відовішчаў, бальніц, рынкаў, бойняў жывёлы, за вырошчванне тытуню, за вытворчасць гарэлкі і віна і г.д. Натуральны падатак уключаў воўну, авёс, шкуры, масла, метал, паперу і іншыя вырабы. Падаткамі абкладаліся ўсе прадпрыемствы і арганізацыі. Для разліку нямецкай адміністрацыяй на акупаванай тэрыторыі была ўведзена спецыяльная грашовая адзінка – обер –ост –рубель, коштам дзве маркі [4, с. 602].

Для выканання работ на ваенных аб'ектах, на лесанарыхтоўках, у сельскай гаспадарцы патрабавалася шмат працоўнай сілы. У ліпені 1916 акупацыйнай уладай было выдадзена распараджэнне аб выкарыстанні на розных работах мужчын ва ўзросце 16–50 гадоў і жанчын 18–45 гадоў. Прымутова мабілізаваных фарміравалі ў склад працоўных рот і батальёнаў. Яны знаходзіліся ў выключна цяжкіх умовах: жылі ў паўразваленых бараках без ацяплення, сутачная норма харчавання і грашовая аплата за выкананую працу былі жабрацкімі. Усё гэта прыводзіла да абясільвання і шматлікіх хвароб. Акрамя таго, практыкавалася прымусовая адпраўка беларускага насельніцтва на цяжкія работы ў Нямеччыну. Так, за першыя два гады акупацыі толькі з акругі Беласток – Гродна было накіравана ў Германію 304 рабочых. Праводзілася агітацыйная кампанія і па добраахвотным выезду, для гэтага ў Беластоку была створана спецыяльная біржа.

Такім чынам, з канца 1915 па 1918 гг. германскія акупацыйныя ўлады бязлітасна эксплуатавалі эканамічны патэнцыял Заходняй Беларусі, выкарыстоўвалі яе прыродныя, гаспадарчыя і працоўныя рэсурсы.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. НАРБ – Фонд 60. – Воп. 3. – С. 243.
2. Туронак, Ю. Беларусь пад нямецкай акупацыяй / Ю. Туронак. – Мінск : Беларусь, 1993. – 236 с.
3. Бабков, А.М. Ограбление кайзеровской Германией лесных богатств Белоруссии в годы первой мировой войны / А.М. Бабков. – Минск : Наука и техника, 1974. – 223 с.
4. Гісторыя БССР у пяці тамах. Т. 2. Беларусь у перыяд капіталізму (1861–1917 гг.). – Мінск : Навука і тэхніка, 1972. – 688 с.